

**„LA RĂSĂRIT” (FC 2, 8) –
ORIENTAREA LITURGICĂ A OMULUI
ȘI A CREAȚIEI ÎN VECHIUL TESTAMENT.
TEMPLUL CA MICROCOSMOS ȘI DOMNUL
CA REGE PESTE CREAȚIE**

**“In the East” (Gen 2, 8) - The liturgical orientation of
man and creation in the Old Testament. The Temple
as microcosm and the Lord as king over creation**

Cristinel IATAN

*Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București
cristinel.iatan@unibuc.ro*

Abstract: According to many epithymias given to our Orthodox believers, anyone who wants to know God profoundly needs to read the Holy Scriptures of the New and Old Testament. Naturally, from the reading of the New Testament they understand more easily the saving work, which the Son of God accomplished for us, because many fragments are also part of the public liturgical worship of the Orthodox Church, and after passing this first spiritually step, they reach the more difficult reading of the Old Testament. As they open its first pages, the mysterious moment of the creations of the world and man appears before their eyes. But the interpretation of the text of the Old Testament is not easy, so they have to read also commentaries of the Holy Fathers, for a full understanding of the Christological meaning. However, the question is how did the Israelites, its first readers, understand the creational text? This article wishes to outline the central idea that all creation is liturgically oriented. There is a mysterious connection between creation, man and Heaven, but also between man and God or

God and the Sabbath. The objects created in the initial six days of creation are placed under the rule of man, the king of the visible creation, and he becomes a priest in the garden of Heaven, a symbol of the Tabernacle and the Temple in Jerusalem. Man is the visible king of creation, and God its invisible king. "God's entrance" into the world (macrocosm) and rulership of the universe is symbolized by His entry into the visible temple (microcosm) and the Sabbath/Rest celebration.

Keywords: *man, Temple, creation, seven, microcosm, Sabbath.*

1. Crearea lumii în 7 zile și importanța lor liturgică

Potrivit cărții Facerii, lumea este creată în șapte zile. Numărul șapte este folosit prima oară cu sens simbolic în lumea Orientului Apropiat Antic. Astfel, într-o tăbliță sumeriană de lut datată între 1900-1600 î.Hr., care conține povestea mitologică numită „Coborârea Inannei în lumea subterană”, Inanna, zeița sumeriană a dragostei, frumuseții, dar și a fertilității și războiului, coboară în lumea subterană, probabil pentru a o înfrânge pe Ereškigal, zeița infernului. Însă, puterea ei scade pe măsură ce înaintează dinspre „marele deasupra” (spațiul de dincolo de cer) spre lumea de dincolo, „marele dedesubt”, deoarece este nevoită să se dezbrace pe rând de cele șapte piese de veșmânt pe care le purta (coroana, peruca, toiașul de lapislazuli cu care măsoara, pietrele mici de lapislazuli legate de gât, pietrele strălucitoare prinse de piept, inelul de aur de la mână și pieptarul). De asemenea, ea părăsește cele șapte temple din cele șapte cetăți (Eanna din cetatea Erech/Uruk, Emușkalamma din Badtibira, Ghiguna din Zabalam/Zabala, Eșarra din Adab/Udab, Baratușgarra din Nippur, Hursagkalamma din Kiș și Eulmaș din Agade) (ANET 53). Numărul șapte este legat și de ideea de templu, așa cum vom vedea și în Vechiul Testament.

Epopoea lui Ghilgameș, probabil cea mai populară lucrare sumeriană, scrisă undeva între secolele 21 și 12 î.Hr., folosește numărul șapte ca trăsătură literară definitorie. Începând chiar cu tăblița 1, sunt menționați șapte înțelepți, care sunt totodată șapte sfătuitori ai lui Ghilgameș, cunoscuți și sub numele de „Apkallu” sau „Abgal”. Potrivit epopeii, cei șapte înțelepți au fost creați de zeul Enki, care le-a dat darul înțelepciunii și al înțelegerii. Aceștia au fost trimiși să îi civilizeze pe sumerieni și îi învețe știința și cultura. Numele celor șapte înțelepți erau: Uanna (cunoscută și sub numele de Adapa), Enmeduranki, Enmegalamma, Enmegalanki, Utuabzu (cunoscut și sub numele de Utnapiștim), Nungalpiriggal și Piriggalnungal. Alte versiuni ale epopeii menționează alți înțelepți, dar, de obicei, Uanna (Adapa) este considerat primul și cel mai important dintre ei. Cei șapte înțelepți au pus și temelia străvechiului Uruk (ANET 73), cetatea lui Ghilgameș. La fel, poarta din Uruk avea șapte zăvoare. În concluzie, numărul șapte este legat și de crearea lumii, ca și în Vechiul Testament.

Revenind la Vechiul Testament, numărul șapte este considerat sfânt și arată perfecțiunea, desăvârșirea, deplinătatea și odihna (Fc 2, 2). Cel mai probabil era considerat așa datorită celor șapte planete vizibile pe cer omului antic¹: Soarele, Luna și cele cinci planete cunoscute atunci (Mercur, Venus, Marte, Jupiter și Saturn), sau de la faptul că o lună calendaristică, calculată după mișcarea astrului nopții, avea patru perioade de aproximativ șapte zile fiecare. În afară de cele șapte zile ale creației (Fc 2, 2),

¹ Annemarie Schimmel, „Number”, în *The encyclopedia of Christianity*, vol. 3, ed. Erwin Fahlbusch et al. (Michigan: Grand Rapids, 2003), 800.

numărul mai este folosit și pentru pedeapsa pe care o va primi cel care îl va ucide pe Cain (*Fc* 4, 15 și 24), pentru cele șapte perechi de animale și păsările curate pe care trebuia să le ia Noe în arcă (*Fc* 7, 2 și 3) (text sacerdotal cu conotații liturgice prin diferențierea dintre curat și necurat din arcă, simbol al Bisericii creștine, care are atât păcătoși, cât și sfinți), pentru cele șapte mielușele pe care Avraam i le-a dat ca pecetluire a legământului cu Abimelec pentru săparea fântânii la Beer-Șeba (*Fc* 21, 28), pentru cei șapte ani pe care Iacov era dispus să-i slujească lui Laban pentru Rahila (*Fc* 29, 18), pentru împăcarea dintre Iacov și Isav (Iacov i se închină de șapte ori lui Isav) (*Fc* 33, 3), pentru cele șapte spice pline și frumoase și cele șapte spice slabe, seci și pălite (*Fc* 41, 5-6), sau cele șapte vaci, frumoase la înfățișare și grase la trup și cele șapte vaci, urâte la chip și slabe la trup din visul lui Faraon (*Fc* 41, 2), care simbolizau șapte ani de prosperitate sau șapte ani de secetă, pentru cele șapte zile în care Iosif l-a jeluit pe Iacov (*Fc* 50, 10) (conotație liturgică prin obiceiul tânguirii și doliului) etc. În cazul jertfei pentru păcat, preotul stropea de șapte ori spre vălul sanctuarului (*Lv* 4, 6), iar Naaman leprosul s-a scufundat de șapte ori în râul Iordan pentru a se vindeca (*4 Rg* 5, 10 și 14).

Însă probabil cel mai important text în care apare simbolismul numărului șapte este *Fc* cap. 1.

2. Zilele creației și cele șapte taine ale Bisericii. Rolul liturgic al omului în creație

Crearea lumii, potrivit referatului preoțesc din *Fc* 1, este rânduită în șapte zile. Creația culminează cu ziua a șaptea, ziua Sabatului sau ziua încetării activității creatoare:

„Și Dumnezeu a isprăvit în ziua a șaptea lucrarea sa pe care o făcuse. Și s-a odihnit (ebr. *ișbot*) în ziua a șaptea de toată lucrarea sa pe care o făcuse. Și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o, căci în ea s-a odihnit (ebr. *șavat*) de toată lucrarea sa pe care a săvârșit-o Dumnezeu” (Fc 2, 2-3).

În primul rând, textul ebraic al celor două versete menționează de trei ori ziua a șaptea, de fiecare dată în trei propoziții ce conțin fiecare câte șapte cuvinte (2, 2a.b și 3a), ceea ce atrage atenția asupra caracterului ei special. În acest fel, forma și conținutul expunerii subliniază caracterul distinctiv al zilei a șaptea. A spune că Dumnezeu Și-a terminat lucrarea în ziua a șaptea (v. 2), așa cum are textul ebraic, pare să presupună ideea că Acesta a lucrat/creat și în această zi. Din acest motiv unele versiuni vechi (Septuaginta, Pentateuhul Samaritean și Peșita) au schimbat în text „ziua a șaptea” cu „ziua a șasea”, însă acest lucru strică întreita repetiție a cifrei șapte din textul ebraic. De altfel, în Textul Masoretic nu există nicio aluzie că Dumnezeu a lucrat/creat ceva în ziua a șaptea, înainte de a săvârși creația.

În al doilea rând, verbul ebraic *șavat* exprimă în primul rând ideea de „încetare, oprire”, și mai apoi pe cea de „odihnă”. Evident că în Fc 2 accentul se pune pe „odihnă” (sensul liturgic), înțelegând nu ca non-activitate, ci ca un altfel de activitate (vom vorbi mai jos), dar așa cum am spus, termenul are sensul de bază de „încetare”². Prin urmare, cuvântul are mai ales un sens funcțional, „încetare” a ceva,

² Ludwig Koehler, Walter Baumgartner, M. E. J. Richardson, Johann Jakob Stamm, *The Hebrew and Aramaic lexicon of the Old Testament* (Leiden: E.J. Brill, 1994-2000), 1407.

deoarece toată creația este orientată liturgic. Lumea și toate lucrurile din ea țin de un spațiu sacru, liturgic. Din aceeași perspectivă ontologic-materială, toată creația a fost realizată în șase zile, totul culminând cu crearea omului (*Fc* 1, 26-27). Interesant, această viziune este păstrată și în slujba Prohodului ortodox (slujba Sfințelor și Mântuitoarelor Pătimiri) din Vinerea Mare: „Astăzi ai sfințit ziua a șaptea, pe care o ai binecuvântat întâi cu încetarea lucrărilor (ἐβδόμην σήμερον ἡγίασας, ἦν εὐλόγησας πρῶν, καταπαύσει τῶν ἔργων); că toate le prefaci și le înnoiești, odihnindu-Te, Mântuitorul meu, și iarăși zidindu-ne (παράγεις γὰρ τὰ σύμπαντα, καὶ καινοποιεῖς, σαββατίζων Σωτῆρ μου, καὶ ἀνακτῶμενος)”. Ziua a șaptea are un rol funcțional și liturgic (încetarea lucrărilor și binecuvântare).

De altfel, putem observa că unele dintre cele șapte taine ale Bisericii consună cu simbolismul zilelor creației sau cu elemente din cele două referate ale creației din *Facere* cap. 1 și 2.

Sfântul Botezul, adică taina prin care omul se curăță de păcatul strămoșesc prin tripla scufundare în apa sfințită și intră în starea harică, devenind un mădular al Bisericii este totodată și iluminare sau luminare. Omul renaște liturgic, în Biserică, așa cum creația s-a născut în ziua întâi și a apărut lumina ca urmare a poruncii dumnezeiești. De asemenea, apa este prezentă atât la săvârșirea tainei Botezului, cât și la crearea lumii (*Fc* 1, 2). Potopul, a doua creare a lumii, prefigurează, de asemenea, botezul creștin.

Mirungerea, adică taina prin care noul născut spiritual din apa botezului, primește harul Duhului Sfânt, ca să se întărească în noua viață ne aduce aminte de ziua a doua în care tăria separă apele de sus de apele de jos (*Fc* 1, 6-8). Tăria,

numită cer, statornicește porunca din prima zi prin care creația poate să se dezvolte și să se întărească.

Taina Preoției, adică Taina prin care harul divin se pogoară asupra unui bărbat ales și acesta se sfințește prin punerea mâinilor episcopului și prin rugăciune și este rânduit într-o treaptă harică de slujire, este preînchipuită de așezarea și slujirea omului în grădina Raiului. Deși este instituită în Noul Testament de Mântuitorul după Învierea Sa din morți: „precum M-a trimis pe Mine Tatăl, și Eu vă trimit pe voi” (In 20, 21-23), ea este anticipată de rolul pe care Dumnezeu i l-a rânduit omului în Rai. Referatul biblic ne spune că: „și Domnul Dumnezeu l-a luat pe om și l-a așezat în grădina Edenului ca s-o lucreze și s-o păzească” (Fc 2, 15). Interpretările acestui text diferă în funcție de patru elemente textuale importante, anume: 1. afirmația din Fc 2, 5 că „om nu era ca să lucreze pământul”, 2. de succesiunea evenimentelor din vv. 7-8, în care Iahve îl plămădește mai întâi pe bărbat și apoi sădește o grădină unde va fi așezat, 3. de reiterarea acestei idei în v. 15, și de 4. faptul că la sfârșitul narațiunii despre grădina Edenului (3, 17-19) trudirea pământului este descrisă ca o pedeapsă dată omului. Așadar, în primul rând rolul omului ar fi trudirea pământului sau a grădinii, dar, ca o consecință a neascultării lui Dumnezeu și a izgonirii sale ulterioare, acea trudire s-a desfășurat de fapt în pământul neroditor din afara Edenului, păzită acum de heruvimi pentru ca omul să nu se poată întoarce vreodată în ea. Cu toate acestea, trebuie subliniată ideea că omul nu lucra grădina pentru sine. Dumnezeu nu sădește grădina spre îndestularea omului, ci, așa cum vedem din Iz 28, 13 și Is 51, 3, Edenul este grădina lui Dumnezeu. Dumnezeu nu trudește însă în grădina Lui, ci îl investește pe om cu datoria îngrijirii

proprietății Sale. Dacă însă plămădirea omului a precedat sădirea grădinii, nu se poate spune că Dumnezeu nu a avut în vedere, încă de la început, dorința să-l așeze pe om în ea. Edenul, imaginea Bisericii, a fost făcut pentru om. Creația este orientată antropologic și liturgic.

Omul are și un rol duhovnicesc în grădină. Dumnezeu îl așază acolo ca s-o „lucreze și s-o păzească” (ebr. *leovdah uleşomrah*) (2, 15). În ebraica biblică, verbul „a lucra” are și sensul de „a sluji”, iar verbul „a păzi” se referă și la respectarea unei porunci, ambele fiind folosite și în cazul preoților și leviților care trebuia să-i slujească lui Dumnezeu și să păzească rânduielile Legii, dar și ritualul religios israelit (*Nm* 4, 24; 4, 37; 4, 41; 8, 25).

În sfârșit, Taina Cununiei, prin care un bărbat și o femeie decid în mod liber să trăiască împreună, și primesc, prin rugăciunile preotului, harul divin care sfințește legătura lor, este o taină care a fost instituită în Rai: „și Domnul Dumnezeu a spus: «Nu este bine să fie omul singur; îi voi face un ajutor pe potriva lui!»” (*Fc* 2, 18) și „de aceea va lăsa bărbatul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi un trup” (2, 24). Căsătoria implică trei pași fundamentali: „lăsarea” familiei inițiale, unirea cu femeia și mărturisirea publică a acestei relații. Ea este un legământ împărțit deopotrivă de bărbat și de femeie. În mod clar aici autorul biblic are în vedere monogamia. Atât verbul „a lăsa” (ebr. *azav*), cât și „a se lipi” (ebr. *davaq*), sunt folosiți în mod obișnuit în Vechiul Testament pentru legămintele biblice, indicând fie încălcarea lor (de ex. *Dt* 28, 20, „Domnul va trimite peste tine blestemul, tulburarea și certarea, în toată lucrarea mâinii tale pe care o faci, până când vei fi stârpit și până când vei pieri degrabă din pricina răutății faptelor tale

prin care m-ai părăsit (ebr. *azavtani*)”; Os 4, 10, „că au părăsit (ebr. *az^{evu}*) pe Domnul”), fie credințioșia față de ele (de ex. Dt 10, 20, „de Domnul, Dumnezeuul tău, să te temi; lui să-i slujești, și de El să te alipești (ebr. *tidbaq*), și pe numele lui să te juri”). Căsătoria implică un nou angajament față de noul soț, care înlocuiesc angajamentele față de familia de bază. Astfel, „a lăsa pe tatăl și pe mamă” și „a se lipi de femeie” înseamnă a rupe un legământ și a începe un altul, deoarece căsătoria este mai degrabă un legământ decât un aranjament improvizat ad-hoc³. „Lipirea de femeie” implică o mărturisire publică în ochii lui Dumnezeu. Căsătoria nu este o chestiune privată, ci o declarație de intenție și o redefinire a obligațiilor și a relațiilor într-un cadru familial, dar și social. De la începutul creației, căsătoria heterosexuală monogamă a fost întotdeauna privită ca fiind poruncită de Dumnezeu.

3. Orientarea liturgică a creației și a Templului

Dacă referatul sacerdotal al creației din Fc 1 privește omul sub menirea de rege (v. 28-29), lucru confirmat, în opinia mea, și de cununile pe care le poartă pe cap mirii la Taina Cununii, referatul iahvist din Fc 2 îl privește sub menirea de preot în creație. În Vechiul Testament, preoții aveau datoria să se îngrijească, să păzească sanctuarele și să I se închine lui Dumnezeu potrivit rânduielii dumnezeiești, așa cum omul trebuia să păzească și să îngrijească grădina din Eden. Natura jertfei aduse de el este alta după căderea în păcat, dar jertfa a continuat să fie un element fundamental al

³ Victor P. Hamilton, *The Book of Genesis. Chapters 1-17*, The New International Commentary on the Old Testament (Michigan: Grand Rapids, 1990), 181.

relației dintre Dumnezeu și om. După alungarea din grădina Raiului, jertfele sângeroase au luat locul ascultării inițiale, înțeleasă ca jertfă a propriei voințe, a tăierii vocii sale. Aceasta din punct de vedere narativ.

Însă dacă citim *Fc 1* în lumina unei ontologii funcționale, și nu materiale, ziua a șaptea sau Sabatul, este punctul culminant al sfințirii întregii creații. În mentalitatea Orientului Apropiat Antic, templul unui zeu era văzut ca o parte semnificativă a cosmosului. El se afla întotdeauna pe un munte, la înălțime. Se credea că se afla în centrul universului creat, fiind un microcosmos în sine și totodată locul din care zeitatea conducea universul⁴.

De exemplu, într-o scriere din Ugarit, a doua secțiune a „Ciclului lui Baal” începe cu menționarea unei petiții a lui Baal, zeul furtunii, adresată zeului suprem din panteon, El, prin care-i cere permisiunea să-și construiască o locuință. După ce primește încuviințarea lui El, zeul meșteșugar, Kothar-wa-Hasis, îi construiește acestuia un palat, iar la sfârșit, ca să sărbătorească târnosirea locuinței sale, Baal dă un mare ospăț în cer pentru toți zeii. Potrivit credinței celor din Ugarit, templul lui Baal de pe muntele cel sfânt, Țafon (azi Jebel Aqra), era considerat un microcosmos în sine, iar templul lui Baal din cetatea Ugarit, o copie fidelă a templului de pe muntele Țafon, muntele ceresc. Prin urmare, Baal locuia într-un templu-microcosmos, iar construirea acestuia este asemănătoare cu crearea lumii. Trăsăturile cosmice ale

⁴ John M. Lundquist, „The Common Temple Ideology of the Ancient Near East”, în *The Temple in Antiquity: Ancient Records and Modern Perspectives*, The Religious Studies Monograph Series 9, ed. Truman G. Madsen (Provo: Religious Studies Center Brigham Young University, 1984), 57-59.

acestui templu sunt vizibile atunci când Kothar-wa-Hasis vrea să-i facă o fereastră palatului, dar Baal i se opune deoarece se temea încă de adversarul pe care l-a învins, Yam, zeul mării. Fereastra era considerată o breșă prin care ploaia și inundațiile, aflate sub controlul lui Yam, puteau pătrunde în palat. Cu toate acestea, până la urmă Baal îi permite să-i facă o fereastră, deoarece pe acolo i se putea auzi vocea când voia să se adreseze întregii lumi. Fereastra din palat/templu se dovedește a fi de fapt o „despicătură în nori”⁵. O altă caracteristică a acestui templu-microcosmos este timpul necesar construirii lui. Atât templul lui Baal, cât și templul din Ierusalim au în comun simbolismul cifrei șapte: în șapte zile a fost zidit templul lui Baal, și în șapte ani, templul din Ierusalim (3 Rg 6, 38)⁶. Dacă aceste temple au fost construite în perioade de câte șapte zile sau ani, nu trebuie să ne mire faptul că narațiunea creației din Fc 1 este scrisă pe tiparul celor șapte zile. Creația biblică este considerată un templu în care Dumnezeu Se va „odihni”.

Ideea este prezentă și în Vechiul Testament. Cortul Întâlnirii și Templul, microcosmosuri, nu sunt altceva decât imagini ale macrocosmosului (creația). Ceea ce începe la crearea lumii se desăvârșește intim la sfințirea Templului din Ierusalim (cf. 3 Rg 8). Târnosirea lui reprezintă momentul în care Dumnezeu, care ședea pe Chivot (cf. Iș 25, 22; Lv 16, 2; 1 Rg 4, 4), intră în locuința/casa gătită de El pe pământ (Templul se construiește din inițiativa lui Iahve, 1 Rg 7, 12-13 și Dt 12, 11) și Se odihnește/sălășluiește în ea (prezența

⁵ Mark S. Smith, Wayne T. Pitard, *The Ugaritic Baal Cycle: Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU/CAT 1.3-1.4*, vol. 2 (Brill: Leiden, 2009), 1-3.

⁶ Smith, *The Ugaritic Baal...*, 615.

Chivotului în Sfânta Sfințelor), pe măsură ce Își asumă conducerea universului de pe tronul Lui, mai întâi din Cortul Întâlnirii, apoi, ulterior, din Templul din Ierusalim: „atunci Solomon a zis: «Domnul a spus că binevoiește să locuiască în norul cel întunecos. Eu ți-am zidit templul pentru locuință, în care Tu să petreci în veci»” (3 Rg 8, 12-13).

Tradiția iudaică timpurie împărtășește și ea ideea că templul/cortul imită alcătuirea universului. De exemplu, Iosif Flaviu în lucrarea *Antichități iudaice* face o descriere amănunțită a vaselor sfinte din Cort și le atribuie înțelesuri din creația văzută: „interiorul Tabernacolului, după lungimea sa, a fost împărțit în trei părți; la zece coți distanță de spatele lui au fost înălțate patru coloane, la fel înzestrate și făcute din același material ca și semenele lor, fiind situate pe postamente identice și puțin depărtate una de alta. Spațiul aflat îndărătul coloanelor era sacrosanct; restul Tabernacolului rămânea la dispoziția preoților. Această împărțire a cortului urma să fie o imitație a lumii întregi. Căci treimea mărginită de cele patru coloane, unde preoții nu aveau voie să intre, întruchipa cerul, hărăzit Domnului. Spațiul de douăzeci de coți, accesibil numai preoților, era aidoma pământului și mării, puse la dispoziția oamenilor” (Ant. 3.6.4)⁷

La sfârșitul descrierii alcătuirii cortului, Iosif Flaviu revine cu amănunte suplimentare asupra aceleiași idei: „oricine constată grija cu care ne-am făurit Tabernacolul și vede veșmintele preoțești, așijderea vasele folosite de noi în slujbele sfinte, pricepe că Legiuitorul nostru a fost un bărbat trimis de Dumnezeu și că învinuirea privitoare la lipsa de

⁷ Flavius Josephus, *Antichități Iudaice: Cărțile I-X, De la facerea lumii până la captivitatea babiloniană*, trad. Ion Acsan (București: Editura Hasefer, 1999), 145-146.

evlavie nu are niciun temei. Cel ce rămâne străin de dușmănie și cumpănește cu înțelepciune lucrurile descoperă singur că fiecare dintre obiectele cultului nostru divin își găsește perechea în cuprinsul universului. Căci Tabernacolul, în lungime de 30 de coți, este divizat în trei: două părți rămân la dispoziția preoților, ca un loc unde poate umbla oricine, fiind întruchiparea pământului și a mării (deoarece ele sunt deschise tuturor); dar cea de-a treia parte a păstrat-o numai pentru Dumnezeu, întrucât cerul nu poate fi cutreierat de oameni. Cele 12 pâini, puse pe masa din cort, redau lunile anului. Cele 70 de părți care alcătuiesc sfeșnicul închipuiesc semnele prin care trec planetele, iar cele șapte candelabre propriu-zise, planetele. Cele patru materiale din care sunt urzite perdelele redau elementele naturii: muselina prefigurează inul, care crește din pământ; purpura, însă, marea colorată de sângele peștilor; prin stânjenel este evocat aerul; stacojiul, în sfârșit, poate sugera focul. Același tâlc îl are și tunică Marelui Preot: inul înfățișează pământul; stânjenelul, însă, cerul; rodiile semnifică fulgerele, iar clinchetul clopoțelilor, tunetele. Efodul, care este alcătuit din patru feluri de țesături și se află sub ochii Domnului, reflectă întreaga natură, iar aurul, introdus în urzeală, semnifică, după părerea mea, lumina care se revarsă asupra tuturor. Pieptarul din mijlocul efodului închipuiește de asemenea pământul, care tronează în mijlocul universului; brâul care încinge pieptarul amintește oceanul, căci el înconjoară întreaga lume. Cele două pietre de sardonix de pe umerii hainei Marelui Preot, care slujesc la încopcierea ei, personifică soarele și luna. Cele 12 pietre scumpe ale pieptarului pot fi asemuite fie cu lunile anului, fie cu numărul identic al constelațiilor din cercul denumit de greci Zodiac, fără să se abată prea mult de la

autenticul sens al acestora. În sfârșit, turbanul mi se pare că întruchipează cerul, fiindcă el are culoarea stânenelului (altfel nici nu s-ar putea să poarte numele Domnului), coroana pusă deasupra este împodobită cu aur, de vreme ce strălucirea îl bucură cel mai mult pe Dumnezeu” (Ant. 3.7.7)⁸.

La fel, Filon din Alexandria, în lucrarea *De specialibus legibus* (*Despre legile particulare*) urmează aceeași interpretare: „ar trebui să privim cosmosul ca pe cel mai înalt și mai adevărat templu al lui Dumnezeu, având ca loc sfânt (i.e. Sfânta Sfintelor) cea parte cea mai sacră a esenței tuturor lucrurilor existente, și anume cerul, iar ca podoabe, stelele; iar ca preoți, slujitorii obedienți ai puterii Sale, și anume îngerii, suflete netrupești, nu ființe alcătuite din naturi iraționale și raționale, așa cum sunt trupurile noastre, ci ființe care au părțile iraționale cu totul înlăturate, fiind absolut și în întregime intelectuale, rațiuni pure, asemănătoare Unității” (De spec. leg. 1.12[66])

Potrivit lui Moshe Weinfeld⁹, există mai multe dovezi răspândite în tot Vechiul Testament care sugerează ideea unei legături între creație și Templu. Redăm aici pe scurt cele mai importante concluzii ale sale:

1) Intrarea lui Dumnezeu în Templul din Ierusalim era văzută în Israel ca o „odihnă”, similară cu odihna lui Dumnezeu din ziua a șaptea a creației (*Iș* 20, 11, cf. *Ps* 131[132 Textul Masoretic¹⁰]).

⁸ Flavius Josephus, *Antichități Iudaice*, 153-154.

⁹ Moshe Weinfeld, „Sabbath, Temple and the Enthronement of the Lord – The Problem of the Sitz im Leben of Genesis 1:1-2:3”, în *Mélanges bibliques et orientaux en l’honneur de M. Henrie Cazelles*, ed. A. Caquot and M. Delcor (Kevelaer: Butzon & Bercker, 1981), 501-512.

¹⁰ De acum înainte, TM.

2) Există o înlănțuirea naratologică între *Iș* 31 și *Fc* 1. Imediat după isprăvirea dispozițiilor despre construirea Cortului Întâlnirii (*Iș* 31, 1-11), autorul biblic vorbește despre porunca păzirii Sabatului (vv. 12-17), ceea ce arată legătura care exista între creație și Cort/Templu. Săvârșirea construirii Cortului este paralelă cu isprăvirea lucrării creației lumii. *Fc* 1, 1 - 2, 3 și *Iș* 39, 1 - 40, 33 sunt identice dpdv tipologic, deoarece ambele descriu terminarea unei lucrări poruncite de Dumnezeu, binecuvântarea acesteia, dar și sfințirea ei. Așa se face că textul din *Fc* 2, 1: „și au fost isprăvite cerurile și pământul și toată oștirea lor” este paralel cu *Iș* 39, 32: „atunci s-a isprăvit întreaga lucrare a lăcașului Cortului Întâlnirii”. La fel, *Fc* 2, 2: „și Dumnezeu a isprăvit... lucrarea sa pe care o făcuse” cu *Iș* 40, 33: „și a isprăvit Moise lucrarea”; *Fc* 2, 3: „și a binecuvântat Dumnezeu” cu *Iș* 39, 43: „și Moise i-a binecuvântat” și *Fc* 2, 3: „și a sfințit-o” (ziua a șaptea) cu *Iș* 40, 9: „și să-l sfințești, cu toate uneltele lui” (Cortul Întâlnirii).

3) Cortul Întâlnirii este o reflexie a Muntelui Sinai (cosmic). Relația dintre construirea Cortului și ziua a șaptea este vizibilă în secțiunea care încheie revelația sinaitică, *Iș* 24, 15-16, „așadar, Moise s-a urcat în munte și norul a acoperit muntele. Slava Domnului s-a așezat pe muntele Sinai și norul l-a acoperit șase zile, iar în ziua a șaptea [Domnul] l-a chemat pe Moise din mijlocul norului”, text paralel cu epilogul descrierii Cortului: „atunci norul a acoperit Cortul Întâlnirii și slava Domnului a umplut Lăcașul. Iar Moise nu putea să intre în Cortul Întâlnirii, pentru că norul stătea deasupra lui, iar slava Domnului umplea Lăcașul” (*Iș* 40, 34-35), „și l-a chemat Domnul pe Moise și a grăit către el din Cortul Întâlnirii” (*Lv* 1, 1). Cortul lui Dumnezeu de pe pământ este construit după modelul ceresc revelat lui Moise pe Sinai.

4) Există în Vechiul Testament o relație între Templu, creație și „odihna” divină (Sabat), pe de o parte, și între Templu și biruința lui Dumnezeu asupra vrăjmașilor săi, pe de cealaltă parte. *Ps* 92 [93 TM], un psalm al înscăunării regelui, și care ne prezintă o relație clară între crearea lumii, înscăunarea Lui ca rege peste creație și templul Său, conține patru motive teologice: biruința lui Dumnezeu (v. 1), înscăunarea Lui (v. 3), creația (vv. 4-6) și templul (v. 7). De altfel, acest psalm poartă în Septuaginta (LXX) titlul de „εις την ήμέραν του προσαββάτου, ὅτε κατώκισται ἡ γῆ, în (pentru) ziua mai înainte/premergătoare Sabatului, atunci când s-a locuit/întemeiat pământul”. Biruința asupra valurilor râurilor, a zbuciumului mării și înscăunarea lui Dumnezeu în sanctuarul Său se găsește și în *Ps* 28 [29 TM] (vv. 3 și 10). Tradiția iudaică ulterioară păstrează aceeași idee:

„Iată lista cu psalmii pe care leviții îi recitau în Templu. În prima zi a săptămânii (i.e., duminica) recitau psalmul care începea cu: «un psalm al lui David. Al Domnului este pământul și plinirea lui; lumea și toți cei ce locuiesc în ea» (*Ps* 24, [23 LXX și Sinodală]). În cea de-a doua zi recitau psalmul care începea cu: «o cântare; un psalm al fiilor lui Core. Mare este Domnul și laudat foarte în cetatea Dumnezeului nostru, în muntele cel sfânt al Lui» (*Ps* 48 [47 LXX și Sinodală]). În cea de-a treia zi recitau psalmul care începea cu: «un psalm al lui Asaf. Dumnezeu a stat în dumnezeiască adunare și în mijlocul dumnezeilor va judeca» (*Ps* 82 [81 LXX și Sinodală]). În a patra zi recitau psalmul care începea cu: «Dumnezeul răzbunărilor, Domnul, Dumnezeul răzbunărilor a strălucit!» (*Ps* 94 [93 LXX și Sinodală]).

În a cincea zi recitau psalmul care începea cu: «pentru mai marele-cântăreților. Pentru ghitit, al lui Asaf. Bucurați-vă de Dumnezeu, puterea noastră; strigați Dumnezeului lui Iacob!» (Ps 81 [80 LXX și Sinodală]). În a șasea zi recitau psalmul care începea cu: «Domnul a împărășit, întru podoabă S-a îmbrăcat; îmbrăcatu-S-a Domnul întru putere și S-a încins» (Ps 93 [92 LXX și Sinodală]). În ziua de Sabat recitau psalmul care începea cu: «un psalm, o cântare pentru ziua de Sabat” (Ps 92 [91 LXX și Sinodală]). Acesta este înțeles ca fiind un psalm, o cântare pentru viitor, pentru ziua în care va fi numai Sabat și odihnă spre viața veșnică» (Talmudul babilonian, Mișna, Tamid 7, 4).

Rabbi Aqiva spune că Ps 93 este rostit în a șasea zi, deoarece „în acea zi El și-a încheiat lucrarea și a domnit peste toate (i.e., toată creația) (עַל שֵׁם שְׁפָמַר מְלֹאכְתּוֹ וּמְלֶכֶד עֲלֵיהֶן)” (Talmudul babilonian, Roș Hașșana 31a).

5) Caracterul liturgic al creației. Rolul Fc 1 este unul cultic și liturgic vizibil din formulele repetitive: „a văzut că este bine”, „a fost seară, și a fost dimineață”. În Israelul biblic, în perioada celui de-al doilea Templu (Templul lui Zorobabel), la momentul aducerii jertfelor, preoții și credincioșii citeau porțiuni din referatul creației, iar în a șasea zi a săptămânii, când începea Sabatul, chiar din Fc 2, 1: „și au fost isprăvite cerurile...”, după cum ne spune tradiția iudaică: „ce porțiuni din Tora (Lege) citeau în fiecare zi credincioșii? În prima zi (duminica) citeau porțiunile care începeau cu: „la început” și „să fie o tărie” (Fc 1, 1-8). A doua zi cele cu: „să fie o tărie” și „să se adune apele” (Fc 1, 9-13). A treia zi cele cu: „să se adune apele” și „să fie luminători” (Fc 1, 14-19). A patra zi cele cu: „să fie luminători” și „să mișune apele” (Fc 1,

20-23). A cincea zi cele cu: „să mișune apele” și „să scoată pământul” (*Fc 1, 24-31*). A șasea zi cele cu: „să scoată pământul” și „au fost isprăvite cerurile și pământul” (*Fc 2, 1-3*)” (Talmudul babilonian, Taanit 26a).

Același text era citit în principala rugăciune din seara din Sabat. În plus, mai erau citați niște psalmi regali de înscăunare: *Ps 94-98 (TM)*, *18 (TM)*, *91 (TM)* și *92 (TM)*. Așadar, la fiecare șapte zile, în ziua de odihnă, Sabat, se comemora săvârșirea actului creației lumii și înscăunarea lui Iahve ca rege peste creație.